

سۇئال

يولدىن مال تېپىۋالغان كىشى قانداق قېلىدۇ؟، ئۇ كىشىنىڭ شۇ مالنى ئېلىشى توغرا بولامدۇ؟. بۇ ھەقتە چۈشەنچە بېرىشىڭلارنى سورايمەن.

تەپسىلىي جاۋاب

بارلىق گۈزەل مەدھىيىلەر ئالەملەرنىڭ رەببى بولغان ئاللاھقا خاستۇر، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا، ساھابىلىرىغا ۋە قىيامەتكىچە ئۇلارغا ئەگەشكەن كىشىلەرگە ئاللاھنىڭ رەھمەت سالاملىرى بولسۇن.

بۇ ئىسلام پىقھى باپلىرىدىن بىرى بولغان تېپىۋېلىنغان نەرسىگە ئالاقىدار سوئال بولۇپ، تېپىۋېلىنغان نەرسە دېگەن: ئىگىسىدىن چۈشۈپ قالغان مالدىن ئىبارەتتۇر. ئىسلام دىنى مالنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈش، مۇسۇلماننىڭ مېلىنى ئېھتىرام قىلىش ۋە ياخشى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن كەلدى. شۇنىڭغا ئوخشاش تېپىۋېلىنغان مالمۇ شۇنىڭ جۈملىسىدىن ھېساپلىنىدۇ.

ئىگىسىدىن چۈشۈپ قالغان مال مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك ھالەتتە خالى بولمايدۇ: بىرىنچى ھالەت: ئوتتۇرىھال نەرسىلەر: ئىنسانلار چۈشۈپ قالسا ئېتىبارغا ئالمايدىغان؛ قامچا، نان، مېۋە، ھاسا دېگەندەك نەرسىلەر بولۇپ، بۇنى تېپىۋالغان كىشى ئۇنى ئىگىسىگە بىلدۈرىمەن دەپ ئاۋازە بولماي ئۆزى ئىشلەتسە بولىدۇ. بۇ توغرىدا بايان قىلىنغان ھەدىستە: جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تېپىۋېلىنغان ھاسا، قامچا ۋە ئارغامچا قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ ئىشلىتىشكە رۇخسەت قىلدى». [ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى].

ئىككىنچى ھالەت: قۇرۇلمىسى چوڭ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى كېچىك يېرتقۇچىلاردىن مۇداپىئە قىلالايدىغان تۆگە، ئات، كالا، خىچىر قاتارلىق ھايۋانلار ياكى ئۇچالايدىغان قۇشلار ياكى قاچالايدىغان كېپىك، بۇغا قاتارلىقلار ياكى مەگەن چېشىلىرى بىلەن ئۆزىنى قوغدىيالايدىغان يىلپىزغا ئوخشاش ھايۋانلارنى يەنى يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ھايۋانلارنى تېپىۋالدىم دەپ يولدىن ئېلىپ كېتىش ھارام بولىدۇ، ئۇنى ئېلىپ كەتكەن كىشى ئۇنىڭغا ئىگە بولالمايدۇ، بەلكى ئۇنى تونۇتۇپ ئىگىسىگە قايتۇرىدۇ. بۇ توغرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىگىسىنى تاپالمىغان تۆگە توغرىسىدا سورىغاندا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سېنىڭ تۆگە بىلەن نېمە ئىشىك بار؟ ئۇنىڭ ئېچىملىكى ئۆزى بىلەن بىرگە، ئايىغى بىلەن سۇ بار جايغا بارالايدۇ، دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى يەپ يۈرىدۇ، ھەتتا ئۇنى ئىگىسى تېپىۋالىدۇ» دېگەن. [بىرلىككە كەلگەن ھەدىس].

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «كىم ئىگىسىنى تاپالمىغان نەرسىنى ئالسا ئۇ كىشى ئىزىپ كەتكۈچىدۇر يەنى خاتا ئىش قىلغۇچىدۇر».

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىستە ئۇنىڭ تىپىۋىلىقىنى بىلىنمايدىغانلىقىدىن بەلكى ئۆز يولىغا قويۇپ بېرىلىدىغانلىقى، ئىگىسىگە ئۇچراشقۇچە سۇ ئېچىپ يوپۇرماقلىرىنى يەپ ياشايدىغانلىقىدىن خەۋەر بەردى.

ئۆزى چوڭ، كۆتۈرۈش ئېغىر بولغان بەزى نەرسىلەرمۇ بۇنىڭغا قېتىلىدۇ: چوڭ قازان، كۆتەك-ئوتۇن، تۆمۈر قاتارلىق ئۆزى ساقلىنىدىغان، زايە بولۇپ كەتمەيدىغان ۋە يالغۇز ئورنىدىن يۆتكىگىلى بولمايدىغان نەرسىلەر بولۇپ، ئۇنى تىپىۋالدىم دەپ ئېلىپ كېتىش ھارام بولىدۇ، بەلكى ئۇنى ئۆز ئورنىدا قويۇپ قويۇش ياخشىدۇر.

ئۈچىنچى ھالەت: چۈشۈپ قالغان نەرسە باشقا ماللارغا ئوخشاش مال بولسا، پۇل، ئالتۇن-كۈمۈش، ئۇششاق بۇيۇملار، كېچىكلىكىدىن يېرتقۇچىلاردىن ساقلىنالمىدىغان قوي، تايچاق، موزاي ۋە بوتۇلاق قاتارلىق نەرسىلەرنى تىپىۋالغۇچى كۆز قېرىمىنى سالمايمەن دەپ ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالسا ئۇنى ئالسا بولىدۇ، بۇ ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ:

بىرىنچى تۈر: گۆشىنى يېگىلى بولىدىغان موزاي، قوي ۋە توخۇ قاتارلىق نەرسىلەر بولسا، بۇنى تىپىۋالغۇچى ئۆز يېنىدا تۇتىدۇ، ئىگىسى كەلسە قايتۇرۇپ بېرىمەن دېسە، ئۇ كىشىگە ئۈچ تۈرلۈك ئىش بولىدۇ:

بىرى: ئۇ ھايۋانلارنى يېۋىتىپ شۇ ۋاقىتتىكى قىممىتىنى ھېساپلاپ قويىدۇ.

ئىككىنچى: ئۇ ھايۋانلارنى سېتىپ ئۇنىڭ پۇلىنى ئىگىسىنى تاپقاندا بېرىش ئۈچۈن ساقلاپ قويىدۇ.

ئۈچىنچى: ئۇ ھايۋانلارنى ساقلاپ قويىدۇ، ئۆز يېنىدىن مال سەرپ قىلىپ باقىدۇ، ئۆزىنىڭ قىلىۋالالمىدى، ئىگىسى كەلگەندە تاپشۇرۇپ بېرىشتىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ سەرپ قىلغان خىراجىتىنى تەلەپ قىلىپ ئاندىن تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. چۈنكى تىپىۋىلىنىغان قوي توغرىسىدا سورىغان كىشىگە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئۇنى تۇتقىن، ئۇ ياكى سەن ئۈچۈن ياكى قېرىندىشىڭ ئۈچۈن ياكى بۆرە ئۈچۈن بولىدۇ» بىرلىككە كەلگەن ھەدىس. بۇنىڭ مەنىسى: ئۇ ئاجىز بولغانلىقى ئۈچۈن ھالاكەتكە ئۇچرايدۇ، ئۇنى ياكى سەن ئالسىەن ياكى باشقا قېرىندىشىڭ ئالىدۇ ياكى ئۇنى بۆرە يەيدۇ دېگەن بولىدۇ. ئىبنى قەييىم رەھىمەھۇللاھ بۇ مۇبارەك ھەدىس توغرىسىدا سۆز قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: "ئىگىسى يوق قوينى ئېلىپ كېتىش دۇرۇس بولىدۇ، قوينىڭ ئىگىسى كەلمەي قالسا، قوي تىپىۋالغۇچىنىڭ بولىدۇ، شۇ ھالەتتە ئۆلتۈرۈپ يەۋەتسىمۇ بولىدۇ، كېيىن ئىگىسى كەلگەندە ئۇنىڭغا قىممىتىنى تۆلەپ بېرىدۇ، ياكى شۇ ۋاقىتتا سېتىپ پۇلىنى ساقلاپ قويىدۇ ياكى ئۇنىڭغا خىراجەت قىلىپ باقىدۇ. ئەگەر ئۇ قوينى تىپىۋالغان كىشى ئۆلتۈرۈپ يېۋىتىشتىن بۇرۇن ئىگىسى كېلىپ قالسا، ئۇنى ئېلىپ كېتىدۇ دېگەن قاراشتا بىرلىككە كەلگەن".

ئىككىنچى تۈر: بۇزۇلۇپ كېتىشتىن قورقىدىغان نەرسىلەر: قوغۇن-تاۋۇز، مېۋە-چېۋە قاتارلىقلار: ئۇنى تىپىۋېلىپ ئىگىسى

ئۈچۈن ئېلىپ قويغان كىشى يېزىپ ئىگىسىگە ئۇنىڭ قىممىتىنى بېرىدۇ ياكى سېتىپ ئىگىسى كەلگۈچە پۇلنى ساقلاپ قويدۇ.

ئۈچىنچى تۈر: يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئىككى تۈردىن باشقا ئالتۇن-كۈمۈش، قاچا-قۇچا دېگەندەك باشقا ماللار بولسا، تىپىۋالغۇچىنىڭ قولىدا ئامانەت شەكىلدە ساقلىنىدۇ، ئىنسانلار توپلاشقان ئورۇنلاردا تونىتىلىدۇ.

– چۈشۈپ قالغان نەرسىلەرنى تونۇتۇپ ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىشكە ئىشەنچ قىلالسا ئۇنى ئېلىپ ساقلاپ ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرسە بولىدۇ. بۇ توغرىدا زەيد ئىبنى خالىد جۇھەننى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامدىن تىپىۋېلىنغان ئالتۇن-كۈمۈش توغرىسىدا سورالغان ئېدى؟، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭ ھەميانلىرىنى، ئېغىزىنى بوغىدىغان يىپلىرىنى بىر يىل تونۇتقىن، ئەگەر ئىگىسى كەلمىسە، ئۇنى خىراجەت قىلغىن، لېكىن ئۇ نەرسە سېنىڭ قولۇڭدا ئامانەت بولۇپ تۇرىدۇ، كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇنىڭ ئىگىسى كېلىپ قالسا، ئۇنى ئىگىسىگە بېرىسەن» دېدى. ئىگىسى يوق قوي توغرىسىدا سورىغان ئېدى؟، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇنى تۇتقىن، ئۇ سەن ئۈچۈن ياكى قىرىندىشىڭ ئۈچۈن ياكى بۇرە ئۈچۈن بولىدۇ» دېدى. ئىگىسى يوق تۆگە توغرىسىدا سورىغان ئېدى؟، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «تۆگە بىلەن سېنىڭ نېمە ئىشىڭ بار؟ تۆگە ئۇسسۇزلۇققا چېدايدۇ، سۇ بار ئورۇنغا بارالايدۇ، دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى يېيەلەيدۇ، ئاخىرىدا ئىگىسىنى تاپىدۇ ياكى ئىگىسى ئۇنى تاپىدۇ» دېدى. [بىرلىككە كەلگەن ھەدىس].

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئۇنىڭ ھەميانلىرىنى، ئېغىزىنى بوغىدىغان يىپلىرىنى تونۇتقىن دېگەن سۆزىدىن: پۇل سالغان قاپچۇق بىلەن ئۇنىڭ ئېغىزىنى بوغىدىغان يىپىنى تونۇتقىن دېمەكچى، بىر يىل تونۇتقىن دېگەندىن: بازارلاردا، چوڭ جامىئە-مەسچىتلەرنىڭ ئالدىدا، قاتناش بېكەتلىرى دېگەندەك كىشىلەر كۆپ توپلىشىدىغان ئورۇنلاردا تولۇق بىر يىل ئىلان قىلىش دېمەكچى، پۇلنى تىپىۋالغان كىشى بىرىنچى ھەپتىدە ھەر كۈنى ئېلان قىلىدۇ، چۈنكى پۇل ئىگىسىنىڭ بۇ ھەپتىدە كىلىشى بەك مۇۋاپىق، ئاندىن كېيىنكى ھەپتىلەردە شۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ ئۆر-ئادىتى بويىنچە ئىش قىلىدۇ. ئۆتكەن زامانلاردا تىپىۋالغان نەرسىلەرنى بۇ شەكىلدە تونۇرۇپ قىلغان بولسا، ھازىرقى دەۋرىدە بىر نەرسە تىپىۋالسا ئۇ نەرسىنى مۇشۇ دەۋىرگە مۇناسىپ ئۇسۇلدا تونۇتۇشى لازىم. مۇھىم بولغىنى مەقسەتنىڭ ھاسىل بولىشىدۇر. مالنى ئىگىسىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن تېرىشچانلىق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

ھەدىستە بايان قىلىنغان پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئۇنىڭ ھەميانلىرىنى، ئېغىزىنى بوغىدىغان يىپلىرىنى تونۇتقىن» دېگەن سۆزىگە كۆرە تىپىۋېلىنغان نەرسىنى، بارلىق سۈپەتلىرى بىلەن تونۇتۇپ ئىگىسى شۇ سۈپەتلەرنى تولۇق بايان قىلىپ بەرسە تاپشۇرۇپ بېرىش ۋە تولۇق بايان قىلىپ بېرەلمىسە بەرمەسلىك ئۈچۈن تونۇشنىڭ ۋاجىپ ئىكەنلىكى بىلدۈرىدۇ.

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئەگەر ئىگىسى كەلمىسە، ئۇنى خىراجەت قىلغىن» دېگەن سۆزى، مالنى تىپىۋالغۇچى ئۇنى ئېلان قىلىپ تونۇتۇپ تولۇق بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئىگە بولىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ قاپچۇقى، يىپلىرى، مىقدارى، سۈپىتى ۋە تۈرى قاتارلىق بارلىق سۈپەتلىرىنى تولۇق تونۇتۇشتىن ئىلگىرى ئۇنى خىراجەت قىلمايدۇ، بىر يىلدىن كېيىن ئىگىسى كېلىپ

ئۇنىڭ ھەممە سۈپەتلىرىنى تولۇق بايان قىلىپ بەرسە ئۇنى ئىگىسىگە قايتۇرىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇنىڭ ئىگىسى كىلىپ قالسا، ئۇنى ئىگىسىگە بېرىسەن» دېگەن سۆزى بۇنى ئىپادىلەيدۇ،

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان دەلىللەرگە كۆرە، تىپىۋىلىنغان نەرسىدە تۆۋەندىكى ئىشلار لازىم بولىدۇ:

بىرىنچى: بىر نەرسىنى تىپىۋالسا، ئۇنى ئالسا ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىدىغان ۋاقىتقىچە ئېلان قىلىپ، ساقلاشقا كۈزى يەتسە، ئۇنىڭدىن باشقا مەقسىتى بولمىسا ئالسا بولىدۇ، ئەمما ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالمىسا ئەڭ ياخشىسى ئۇنى ئالماسلىق كېرەك، شۇنداق تۇرۇپمۇ ئالسا باشقىلارنىڭ مېلىنى ئىزىنىسىز ئېلىۋالغان بۇلاڭچىغا ئوخشاپ قالىدۇ، چۈنكى ئۇ كىشىلەرنىڭ مېلىنى توغرا بولمايدىغان يوللار بىلەن ئالىدۇ، بۇنداق ھالەتتە ئېشى باشقىلارنىڭ مېلىنى زاپا قىلىۋېتىشتىن ئىبارەت بولىدۇ.

ئىككىنچى: تىپىۋىلىنغان مالنى ئېلىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ قاپچۇقى، يىپى، پۇلىنىڭ مىقدارى، سۈپىتى ۋە تۈرىگە ياخشى قاراپ ئېلىش كېرەك، چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇنداق قىلىشقا بۇيرىدى، بۇيرۇق ۋاجىپلىقنى تەقەززا قىلىدۇ.

ئۈچىنچى: تولۇق بىر يىل ئېلان قىلىپ تونۇتۇش كېرەك، بولۇپمۇ دەسلەپكى ھەپتەدە ھەر كۈنى جامائەت سورۇنلىرىغا بېرىپ ئېلان قىلىپ تونۇتۇش لازىم، ئۇنىڭدىن كېيىن شۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ ئادىتى بويىنچە ئىش قىلىش كېرەك، تونۇتقاندا: بازارلاردا، جامائەت سورۇنلىرىدا، مەسچىتلەرنىڭ ئېشىكى ئالدىدا مۇنداق نەرسە يوقۇتۇپ قويغان كىشى بارمۇ؟ دېگەن سۆزلەرنى قىلىش كېرەك، مەسچىتنىڭ ئىچىدە ئېلان قىلماسلىق لازىم، چۈنكى مەسچىت دېگەن بۇنىڭ ئۈچۈن بىنا قىلىنمىغان، بۇ توغرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مەسچىتتە يوقاپ كەتكەن نەرسىسىنى سۈرۈشتە قىلىۋاتقان كىشىنى ئاڭلىساڭلار، ئۇنىڭغا ئاللاھ تائالا يوقالغان نەرسەڭنى قايتۇرۇپ بەرمىگەي دەڭلار».

تۆتىنچى: مالنىڭ ئىگىسى كېلىپ ئۇنىڭ ھەممە سۈپەتلىرىنى تولۇق بايان قىلىپ بەرسە، ئۇ كىشىگە مالنى ھۆججەت سورىماستىن ۋە قەسەم قىلدۇرماستىن بېرىش كېرەك.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇنداق قىلىشقا بۇيرىغان، چۈنكى ئۇ كىشىنىڭ بايان قىلىپ بەرگەن سۈپىتى، دەلىل-ھۆججەت ۋە قەسەمنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ، بەلكى سۈپەتلىگەن سۈپىتى دەلىل-ھۆججەت ۋە قەسەمدىنمۇ كۈچلۈك بولىدۇ، ئۇ كىشىگە بېرىدىغان مال زىيادە بولغان بولسا زىيادىسى بىلەن قېتىپ بېرىدۇ. ئەگەر تولۇق سۈپەتلەپ بېرەلمىسە، مالنى بەرمەيدۇ، چۈنكى مال ئۇ كىشىنىڭ قولىدا ئامانەت بولۇپ، ئۇنىڭ ئىگىسى ئىكەنلىكى ئېنىق ئىسپاتلانمىغان كىشىگە مالنى بېرىش توغرا بولمايدۇ.

بەشىنچى: مالنى تولۇق بىر يىل تونۇتقاندىن كېيىنمۇ ئىگىسى كەلمىسە، ئۇ ۋاقىتتا مال تىپىۋالغۇچىنىڭ بولىدۇ، لېكىن ئۇنى خىراجەت قىلىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ سۈپەت، مىقدارلىرىنى ئېنىق قىلىپ قويۇش كېرەك، چۈنكى ئۇ مالنىڭ ئىگىسى قاچان كېلىپ، ئۇنى تولۇق سۈپەتلەپ بەرسە، مال قولىدا بولسا ئۆزىنى قايتۇرۇپ بېرىدۇ، ئەگەر قولىدا بولمىسا ئۇنىڭ ئورنىغا شۇنىڭ قىممىتىنى بېرىدۇ، چۈنكى ئۇ كىشى كۆڭۈل بۆلەنمىگەن مالنىڭ ئىگىسى كەلگەنلىكى ئۈچۈن مال ئۇ كىشىنىڭ قولىدىن

چېقىپ كېتىدۇ.

ئاگاھلاندۇرۇش: ئىسلامنىڭ تىپىۋىلىنىغان نەرسە توغرىسىدىكى ئىشىغا كەلسەك، بۇنىڭدىن مالغا كۆڭۈل بۆلۈش، ئۇنى مۇھاپىزەت قىلىش، مۇسۇلماننىڭ مېلىنى ھۆرمىتىنى قىلىش ئىكەنلىكى نامايەندە بولىدۇ، ئومۇمەن بۇنىڭدىن ئىسلامنىڭ ياخشى ئىشلاردا ھەمكارلىشىشقا رىغبەتلەندۈرگەنلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز. ئاللاھ تائالادىن ھەممەيلەننى ئىسلامدا مۇستەھكەم قىلىشنى ۋە مۇسۇلمان ھالىتىمىزدە ۋاپات تاپتۇرۇشنى سورايمىز.